

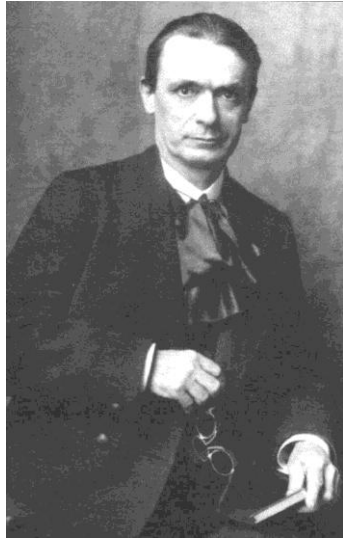
רודולף שטיינר

אמנות כגשר בין החושי והעל-חושי

[הוצאת בדולח](#) מקדישה, ללא תמורה, את התרגום לעברית של ספר זה לקהל קוראות וקוראי ספרות אנתרופוסופית על מדע הרוח מייסודו של רודולף שטיינר. אפשר להעבירו הלאה, ללא תמורה.

פניות באימייל לכתובת bdolah.books@gmail.com

קובץ זה אינו למכירה ו/או למסחר בכל דרך שהיא.

"...תוכנם של חיי-הרוח בימי-הביניים התמקם בציורים שאפשר למצוא בכנסייה, היכן שכל אחד היה יכול לראותם, היכן שהאצולה הרמה ביותר הייתה יכולה לראותם, היכן שאחרון העניים היה יכול לראותם.

חיי-הרוח איחדו בני-אדם מלמעלה ומלמטה..."

מתוך: האמנות כגשר בין החושי והעל-חושי, GA-190

– רודולף שטיינר –

ART AS A BRIDGE BETWEEN THE SENSIBLE AND THE SUPERSENSIBLE

By Rudolf Steiner

GA-190

דורנאך, 30 במרץ 1919

תרגום מגרמנית לאנגלית: Peter Stebbing

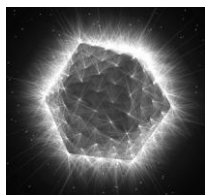
תרגום מאנגלית ועריכה: מוריס איטח

מהדורה ראשונה 2026

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות למהדורה העברית שמורות 2026 לבדולח הוצאה לאור

email: bdolah.books@gmail.com

מה שמכונה השאלה החברתית בא לידי ביטוי באופן המכריע ביותר בתקופתנו כאתגר היסטורי. ברם, באותו זמן, יש לומר: העידן הנוכחי שלנו מוכן מעט כדי לגשת לשאלה החברתית בצורתה האמיתית עם הבנה פעילה. בנקודה זו, על האדם רק להימנע מהפקת אשליות. לעתים קרובות, היה עלינו לציין את התהום העמוקה אשר קיימת בתקופתנו בין הקבוצות המובילות והמעמדות החברתיים ובין ההמונים של מעמד הפועלים. במהלך ההתפתחויות ההיסטוריות האחרונות, הקבוצות המובילות והמעמדות החברתיים כרתו ברית עם קבוצות בעלות-עניין מסוימות ובאופן כללי זנחו את טיפוחה של ההבנה האנושית. ההמונים של מעמד הפועלים היו מוכרחים, במידה גוברת והולכת, לראות את עצמם מסולקים על-ידי סיטואציית החיים שלהם כולה ממה שהקבוצות המובילות הכינו, ביסודו של דבר, לעצמן. ביחס לחלוקה לקבוצות, על המצב ביוון העתיקה, למשל, אפשר היה לומר שהוא היה עוד פחות נוח. באותה תקופה, היה מספר רב של עבדים שלא רק באופן חלקי, ביחס לכושר העבודה שלהם, אלא ביחס לאנושות שלהם כולה, נתפסו כסחורה שאפשר לרכוש ולמכור בשוק החופשי. עם זאת, יהיה זה שגוי לראות זאת כעניין של הסתכלות רק בעניין זה לבדו. עמוק בזמנים המודרניים, הבחנה וחלוקה חדות של קבוצות לבטח המשיכו להתקיים, אף על פי יותר במונחים של ההיבטים החיצוניים של החיים, כפי שבוטא בסטטוס חברתי מסוים.

לאחרונה – ובדיוק דבר זה הינו בעל משמעות – סוג של זהות תרבותית קרובה מאוד להתעניינות האנוכיות של הקבוצות המובילות הללו, התפשטה מאוד – שבה ההמונים ממעמד הפועלים אינם יכולים לקחת חלק. אדם באמת צריך רק להתייחס למידה המועטה שבה החיים התרבותיים של עידנים מוקדמים יותר, תפסו את הכיוון הזה. בזמנים העתיקים, לבטח היו אינדיבידואלים בודדים, מנהיגים של המיסטריות, תלמידים של המיסטריות, אשר היו חזורים ביסודות העילאיים ביותר של החיים הרוחניים, אך חיים רוחיים אלו לא קיבלו את הצורה שיש להם כיום – כזו שהישות האנושית מקבלת חינוך בורגני אשר עוטה לבוש עירוני עליון, בהשוואה לסרבליים של העובדים אשר מורידים את הפועל רק לחינוך של מעמד הפועלים. אדם צריך רק לחשוב על הדרך שבה הכריסטיאניות השתדלה במשך מאות שנים להחזיר לאנושות חיי-רוח משותפים, במטרה להציג את כלל הישויות האנושיות כשוות בפני האל. באותה דרך, אם תסתכלו לאחור באותו נושא של החיים התרבותיים של העברים הקדומים, כמובן היו הסופרים והפרושים, בלטו קהילות בודדות שברשותן היו חיי-רוח מסוימים, אך מה שהם נתנו מתוך חיי-רוח אלו, הם נתנו באותה דרך לכל קבוצות בני-האדם. חלוקה לקבוצות הייתה מעורבת בנושאים שונים מחיי-התרבות עצמם. אין לשכוח שלאורך ימי-הביניים תכניהם של חיי-הרוח היו טמונים במשהו שונה למדי ממה שהם טמונים בו כיום. תכניהם של חיי-הרוח בימי-הביניים התמקמו בציורים שאפשר למצוא בכנסייה, היכן שכל אחד היה יכול לראותם, היכן שהאצולה הרמה ביותר הייתה יכולה לראותם, היכן שאחרון העניים היה יכול לראותם. חיי-הרוח איחדו בני-אדם מלמעלה ומלמטה.

לאחר מכן, באו זמנים חדשים יותר שביסודו של דבר החליפו את היסוד התמונתי העתיק במה שהינו ספרותי. הייתה הבנה מועטה למה שהיה תמונתי, למה שהינו בעל טבע אימגינטיבי. עוד ועוד בני-אדם שאפו להתפתחות חינוכית באמצעות הספרות, באמצעות המילה הכתובה והמודפסת. ומילה כתובה ומודפסת זו לבשה במידה גוברת והולכת את הצורה אשר אפשרה במידה מסוימת, לצד הרגש האנושי האוניברסלי של מעמד הפועלים, שרובד גבוה יותר יופיע בחינוך. דואליות זו של הנפש בחיים החברתיים התגלתה הרבה יותר בזמנים האחרונים והיא הניחה את הבסיס, יותר מכל דבר אחר, לתהום החברתית העמוקה שיש לה עתה תוצאות מפחידות כאלה.

נוסף על כך, התברר שבתקופה האחר-אטלנטית החמישית הזאת אשר מעורבת בפיתוחה של נפש-התודעה, ישויות אנוש נעשו אנוכיות יותר ויותר. במובן מסוים, היה צורך להגיע לשיא במעורבותה של האישיות האנושית. על-ידי פיתוח זה של האישיות האנושית, ישויות אנוש נעשו פחות ופחות מסוגלות להבין זו את זו במציאות, בחדירה ההדדית שלהן. בסופו של דבר, בעידן נוכחי זה הגענו לנקודה שבה נעשה כמעט בלתי-אפשרי שאדם אחד ישתכנע מאדם אחר. בהקשר זה, בנתיב האלימות אפשר למצוא בקלות רעיונות מפוזרים. האם לא הדגשתי לעתים קרובות כאן ובמקומות אחרים בחברה שלנו שבימינו, על בסיסם של תנאים מוקדמים מאיזשהו סוג, לכל אדם יש נקודת-מבט משלו. כיום, מישהו יכול להיות צעיר שחצן ויהיר ובכל זאת תהיה לו נקודת-מבט משלו, אפילו ביחס לדרך חשיבה בשלה. התחושה שיש לרכוש נקודת-מבט בדרך של הבשלה, בדרך של התנסות מורחבת, מובן זה הגיע לנקודה שבה הוא נעלם לגמרי. לחזור אל תוך אדם אחר, להשתכנע ממה שחי בנפשו של האדם האחר – נסוג יותר ויותר. לפיכך, בני-אדם מבינים זה את זה כה מעט – אכן, במידה הולכת ומצטמצמת.

ועוד, במהלך מאות השנים האחרונות, בני-אדם התרחקו יותר ויותר מרוחניות. לאחרונה, הדגשתי שוב כאן שאל לו לאדם להשלוח את עצמו מזה שבני-אדם עדיין הולכים לכנסייה בטענה שיש להם דת. 'דת' זו מסמלת במידה מועטה ביותר בהשוואה לקשר שהישות האנושית זקוקה לו ומוכרחה לחפשו, בין העולם החושי שבו הוא חי בין לידה ומוות, והעולם העל-חושי. החלק הגדול יותר של מה שבני-אדם טוענים כיום כתוכן דתי, אינו, ככלות הכול, יותר מאשר חיים במילים, חיים בשפה. ובהדגישי אתמול ושלשום כמה מופשטים נעשו חיים אלו בשפה, אל לנו להיות מופתעים מכך שחיי-דת, אשר מבטאים את עצמם לרוב עבור בני-אדם באמצעות שפה, נעשו מופשטים ולכן מטריאליסטיים. כי, כל דבר מופשט מוביל בני-אדם ללא הרף למה שהינו מטריאליסטי. והשאלה אשר מוכרחה למעשה למלא אותנו באופן פנימי ולהדהד לאורך חיינו בכללותם: "מהי ישות אנושית במציאות?" היא שאלה אשר מצביעה על משהו שאדם ממוצע בקושי ניגש אליה כיום. מבקש אני מכם לחשוב על כך שכדי לענות על השאלה "מהי ישות אנושית?", אדם צריך לחזור במסירות אל תוך העולם כולו; כי, הישות האנושית היא מיקרוקוסמוס, עולם קטן אשר נעשה מובן רק אם נחשוב שהיא נולדה מתוך העולם כולו. הבנת הישות האנושית מניחה מראש הבנה של העולם.

עם זאת, כמה מעט מחפשים אחר הבנה ממשית של העולם (ולכן הבנה ממשית של הישות האנושית) בעידן מדעי-טבעי אשר חודר אך ורק אל תוך מה שהינו חיצוני. אם בימינו התייחסויות מן הסוג הזה נחשבות ככאלה שאין להן שום קשר עם הבנת השאלה החברתית, אז, אף-על-פי-כן, עדיין נכון שכל מה שהצגתי כאן קשור באופן אינטימי להבנת השאלה החברתית. זה רק בהדרגה יקבל שוב אישור בהגעה לנקודה לרצות לחדור באהבה את מה שהינו רוחי. כיום, הכוונה היא אך ורק לפתור את השאלה החברתית על בסיסם של דברים חיצוניים. ברם, היא תפתר באמת בראיית ההתנסות הרוחית כבסיס לכל שאיפה, רגש ורצון אנושיים – בהיות מסוגל לשאול שוב את השאלה: כיצד יכול להיווסד קשר אמיתי בין העולם שבו הישות האנושית חיה בין לידה ומוות, והעולם שבו היא חיה בין מוות ולידה חדשה?

אתם לבטח כבר התוודעתם לפסל של נציג האנושות אשר אמור לתאר את השילוש של השקפת-העולם העתידית: "נציג האנושות בין לוציפר ואהרימן." יתכן שנעשיתם מודעים לכך שהניסיון לתאר נציג זה של האנושות בדרך שאחרת תואמת רק להופעה האנושית עם תכונותיה. ההופעה האנושית עם תכונותיה הינה ביטוי של חיי-נפש. ביחס לישות האנושית, אנו מדברים על פיזיולוגומיה, על מחוות חיצוניות מסוימות, ואנו מזהים את הניידות הזאת אשר באה לידי ביטוי בפיזיולוגומיה ובמחוות כקשורות לחיי-הנפש. בנציג האנושות בפסל שלנו, המטרה הייתה לא רק לתאר את ההופעה בה במידה שהיא מקבלת ביטוי של פיזיולוגומיה בישות האנושית שבין לידה ומוות. הניסיון הנוסף היה, כביכול, לתאר את הישות האנושית ככוליות על-פי העיקרון שבאמצעותו הטבע בונה את ההופעה האנושית – בהפיכת כל עיצוב, כל גף, כביכול, להרחבה של ההופעה. מדוע משהו כזה? כי, בתקופתנו, יש לעשות שוב מאמץ לעורר הבנה משותפת בין ישויות אשר חיות רק כישויות נפשיות-רוחיות, וישויות אשר חיות כאן על האדמה בגופים פיזיים אנושיים. הבה נזכיר לעצמנו, כמו קודם, מה לומדים המתים מהשפה שלנו – מה הם קולטים בה במידה שהם קולטים משהו מאדמתנו.

על האדמה, יש לנו – בראש ובראשונה – את ממלכת המינרלים. יש לנו את ממלכת המינרלים במידה מסוימת בצורה של גבישים ויש לנו מינרלים חסרי-צורה, אמורפיים, כפי שהם מכונים. ביסודו של דבר, מיסוד האדמה המתים רואים רק צורות גבישיות ואלה של עיצובי האדמה אשר באים לידי ביטוי בדמויות רגילות, אשר נראות כריק. תוכלו לקרוא על הדברים הללו בספרי *תיאוסופיה*.¹ מהצמחים, המתים לא רואים כדבר ראשון את הצורות שאנו רואים בעינינו, למעשה, דווקא קשה להצביע על מה שהמתים רואים מעולם הצומח. עבורם, עולם הצמחים של האדמה בכללותו הוא כמו גוף ענקי, אך הם אינם רואים את צורות הצמחים הירוקים שאנו רואים, הם רואים תנועה מסוימת בלבד, את תהליך הצמיחה של הצמחים. הם

¹ GA-9, הוצאת בדולח.

רואים דווקא את מה שחומק מהישות האנושית. הם רואים את האדמה כאורגניזם גדול אחיד ואת ה'שיער', כביכול, אשר צומח מבחינה רוחית מתוך האדמה – כי הצמחים עברו ספיריטואליזציה. שוב, מעולם בעלי-החיים – אני מתייחס לצורות החושיות-חיצוניות – המתים רואים רק את ריצת בעלי-החיים על האדמה, לא את הצורות האינדיבידואליות של בעלי-החיים, אלא את שינוי מקומם במרחב. ובה במידה שאפשר להתייחס אליהם כצורות פיזיות, מה רואים המתים מישויות אנוש? ובכן, המתים אינם רואים דבר מישויות אנוש, עם היוצא מן הכלל של חלקים ספורים. הם קולטים את הנפשי, את הרוחי, אך כלל לא את הצורה החיצונית. כך, אילו היה עלינו ליצור את נציג האנושות כפי שדמות אנושית מופיעה על האדמה, דמות זו הייתה בלתי-ניתנת לקליטה עבור המתים, וכן גם עבור האנגלוי והארקאנגלוי. כי, כל הישויות שאין עוד ברשותן גוף שבו יש עיניים פיזיות, הדמות האנושית אשר מתוארת אך ורק על-פי צורתה הפיזית, היא משהו בלתי-נראה, משהו בלתי-ניתן לקליטה. ורק אם תתחילו לבטא את היסוד הנפשי בצורה, כך שהצורה החיצונית לא תהיה תואמת לצורה האנושית באופן טבעי כאן ועכשיו, רק אז שהמתים יתחילו לראות את הצורה. אם תסתכלו בפנים סימטריים רגילים – שבדרך-כלל אינם כאלה, אלא בדרך שבה בני-אדם רואים אותם – מיצירת אמנות כזו, המתים אינם רואים דבר. דמותנו המפוסלת יכולה להיות גלויה-לעין גם עבור ישויות על-חושיות בכך שהיא תהיה אסימטרית, בהדגישה במיוחד את האסימטריה, כלומר כאשר היא כוללת משהו בעל טבע נפשי שאחרת אינו בא לידי ביטוי באופן טבעי בצורה החיצונית.

אך, היזכרו כיצד בזמנים האחרונים האמנות נעשתה, במידה גוברת והולכת, נטורליסטית. אולי, כבר סיפרתי שפעם הכרתי איש צעיר, פסל, שאף רכש לעצמו שם בארץ מולדתו, שלתדהמתי אמר – דיברנו על אנדרטות אמנותיות – "ובכן, הביצוע העדין ביותר של ישות אנושית ינבע מהעתקת כל פרט של האדם באבן, בברונזה או בכל חומר אחר." "השבת: "זה יהיה רחוק מאוד מיצירת אמנות!" כי, במציאות, ליצירת אמנות לא צריך להיות דבר במשותף עם העתק כזה. היא צריכה להיות כל דבר מלבד המקור. הוא לא היה מסוגל להבין זאת. למעשה, 'תבנית' נחשבה על ידו כיצירת פיסול מושלמת ביותר. אך, אפשר היה לומר, שהרבה מהאמנות החדשה מבוצעת על בסיסה של דרך זו של חשיבה, וכן דעות שולטות על אמנות. מהיכן אפשר להפיק דעה אחרת על אמנות? ככלות הכול, בראותם פסל העשוי משיש או ברונזה או כל חומר אחר, בני-אדם מוכרחים לחוות משהו! ואם אין להם שום קשר לעולם הרוח, הם בקושי יכולים להגיע לשיפוט אחר מלבד לשאול את עצמם: "האם זה בהתאמה עם הטבע, האם יש משהו כזה בטבע?" ואם מישהו מגלה שבטבע לא קיים דבר מהסוג הזה, אז הוא מתייחס למה שהאמנות מתארת כמשהו שאין לו שום הצדקה.

אך, ידידי היקרים, הבה ניזכר שוב ושוב בכך שלמעשה מגוחך לשכפל את החיים באופן טבעי! מגוחך לכתוב מחזות בדרכו של גרהרט האופטמן, היות שזה יכול להתבצע בחיים הממשיים, כדבר מובן מאליו, בצורה טובה יותר. בהיבט זה, ככלות הכול, איננו יכולים לעמוד בקצב של הטבע. מצד שני, כל מה שנרכש מעולם הרוח מהווה תוספת בעלת-ערך לטבע. היא מייצגת משהו חדש אשר מוצב בעולם זה. אבל, הזמנים האחרונים פנו יותר לנטורליזם, אשר מסתכם במטריאליזם ברמה היסטורית.²

הכול נבע מזה שישויות אנושיות התרחקו מהחיים הרוחיים. חזרה נכונה לחיים הרוחיים אפשרית רק כאשר חושבים על הקשר בין החושי והעל-חושי במונחים מוחשיים, כפי שניסינו לעשות בתחומים שונים, בהבהירנו לעצמנו את מה שהמת שומע מהדיבור ורואה כצורות אשר קיימות עבור הישות האנושית הארצית. אם נבהיר היטב לעצמנו באופן מוחשי ובפרטי פרטים מה מהווים הקשרים עבור החושי והעל-חושי, באותה דרך שאנו עושים עבור משהו במישור הפיזי, אז ורק אז נרכוש מושג ממשי על הקשר בין החושי והעל-חושי! הנטורליזם המטריאליסטי אשר עלה בזמנים האחרונים השתלט על בני-אדם בצורה תקיפה הרבה יותר, כי המאות החמש-עשרה והשש-עשרה חיסלו את החוש לקשר הזה של החושי והעל-חושי. לבסוף, מדעי הטבע תופסים רק את הממשות החושית כברת-תוקף. באופן זה, ישויות אנוש התנתקו והתרחקו מתחושה-קשר חיים ואמיתיים עם עולם הרוח.

בענפים נפרדים של התרבות במאה השמונה-עשרה, זה קיבל תפנית נוספת. בתרבות הצרפתית, בקרב אנשי אנציקלופדיות (1751-1800),³ המטריאליזם הניב את תוצאותיו השנונות. זה התפשט לכל עבר. לבסוף, הופיע מה שמרחיק יותר מכול מעולם הרוח: חיים במופשטויות תיאוסופיות! חיים אלו במופשטויות תיאוסופיות מגבילים את עצמם לאמירה: הישות האנושית מורכבת מגוף פיזי, גוף אתרי, גוף אסטרי וכן הלאה; לישות האנושית יש קארמה; הישות האנושית חיה בחיים ארציים חוזרים-ונשנים. הם רוצים ללמד את המופשטויות הללו כמשהו מפואר, בעודם נשארים תקועים במילים, שבסוף מובילות ליהירות הקיצונית אשר שוררת בחוגים תיאוסופיים רבים. שם, אדם נשאר לגמרי במילים, בחיצוניות. רק כאשר עוברים לשאלות כמו: "מה שומעים המתים ממה שאנו אומרים? מה רואים המתים ממה שיש לנו כאן בסביבתנו?" רק כאשר מתקדמים לאידיאות מוחשיות כאלו שמחשבות ממשיות ביחס לעולם הרוח, מתגלות. הקצוות הקיצוניים ביותר גובלים זה בזה: מילים ריקות ופטופטים כמו 'גוף אסטרי', 'גוף אתרי' וכן הלאה שמאחוריהן אין בכלל דבר מלבד מילים ומטריאליזם נטורליסטי טהור.

² אולי יש לציין שבזיכרונותיה, מרגריטה וולושין סיפרה: "פעם, לאחר שביקר בתערוכה של אמנות מודרנית, ד"ר רודולף שטיינר אמר: 'לצייר באופן שאינו תיאורי הינו מחאה נגד הנטורליזם, אך זה באמת מגוחך'. (תוספת המתרגם לאנגלית).
³ אשר מזהה עם הרציונליזם של ההארה.

יש בהחלט צורך לרכוש תחושה לדברים הללו, תחושה כזו שאדם דורש לשמוע במונחים מוחשיים על הקשר בין העולם הפיזי והעולם העל-פיזי. ורק בכך שנמלא את עצמנו באידיאות ברורות כאלו על הקשר בין העולם הפיזי והעולם העל-פיזי שנוכל לחזור שוב למה שבאופן שונה היה ברשותן של ישויות אנושיות מתקופות קדומות יותר – לחזור, רוצה לומר, לתחומים רחבים יותר של התעניינות בעולם. אנו יכולים לשאול: מדוע צרות רבות כל-כך פרצו בעולם? ובכן, הסיבה היסודית היא שהתעניינות של בני-האדם נעשו צרות כל-כך עד שאין ביכולתן להתעלות אל מעל לענייני היומיום. כמובן, כאשר האדם מפסיק להתעניין בכוכבים, הוא מתחיל להתעניין ברכילויות אשר עולות בבתי-קפה. אם הישות האנושית מפסיקה לסקור את הקשר של ההיררכיות העילאיות במחשבותיו שלו, תעלה בו הנטייה לבזבז זמן בהתמהמהויות רגילות. צריך רק לראות מהן ההתעניינות אשר העסיקו את החוגים המובילים של האנושות במאות השנים האחרונות. צריך רק לקחת בחשבון את מה שבני-אדם אלו עושים מבוקר עד ערב! ואם אדם יעשה זאת בהבנה, הוא לא יופתע שתקלה כזו קרתה לאנושות. בימינו, בני-אדם שמחים כאשר הם יכולים לרכוש אידיאה כללית על משהו במילים ספורות בלבד! הם שבעי-רצון כאשר הם יכולים להקיף דבר זה או אחר ללא כל מאמץ.

ההתפתחות ההיסטורית של האנושות מדברת במונחים ברורים על האפשרויות השונות לראיית דברים. בהיבט זה, ישנן אינספור דוגמאות. בשנים האחרונות, למשל, באו לעתים קרובות בטענות לתרבות הגרמנית על כך שיש לה את הגל⁴ עם התורה שלו על המדינה, כלומר על כך שהגל אמר שבסופו של דבר המדינה היא משהו כמו סוג של אל על-פני האדמה. אך, יש לזכור שלתרבות הגרמנית היה לא רק את הגל, אלא גם את סטירנר,⁵ שחי כמעט באותן שנים שבהן הגל חי. בעוד שעבור הגל המדינה הייתה משהו כמו אדמה-אל אשר משתנה לעד, הרי שעבור סטירנר המדינה הייתה זבל חסר-ערך, משהו שיש לשלול. השניים חיו קרוב זה לזה. אדם יכול בקושי לדמיין לעצמו שני קצוות גדולים יותר אשר מופיעים באותה תרבות. לכן, אם מישהו רוצה לתאר חיי-תרבות כאלה, אז עליו לעשות זאת בדרך שבה עשיתי זאת בספרי *חידות הפילוסופיה*,⁶ למשל, שבו להוגה אחד ניתן אותו משקל כמו להוגה השני. מקריאה ראשונה על הגל, אתם עשויים להאמין שדבקתי בנקודת-המבט של סטירנר. עם זאת, לא נרמז דבר מלבד שעלינו לאמן את עצמנו לרכוש הבנה לצדדים הרבים של ישויות אנוש ולרכוש סובלנות פנימית. עלינו להתעניין במה שנפש אחרת הוגה בו באופן שונה למדי מזה שאנו עצמנו הוגים בו. כי, מוכרחה להיות לנו התחושה: מחשבה שונה זו משלימה את זו שלנו.

⁴ גאורג וילהלם פרידריך הגל, 1770-1831.

⁵ מקס סטירנר, 1806-1856.

הבה נאמר שיש מספר בני-אדם, עשרה אינדיבידואלים,⁷ אני אחד מהם, התשעה האחרים נמצאים שם. עתה, אני אומר לעצמי: אני חושב על נושאים מסוימים בדרך אחת, האדם השני בדרך אחרת, השלישי גם הוא בדרך אחרת וכן הלאה, כולם שונים במידה מסוימת. כולם צודקים, איש אינו צודק. אם נחוש את האמצע האריתמטי המקורב של כל זה, אם בהקשר זה נחוש שאנו מסוגלים לקלוט הכול עם אותה אהבה, בלי קשר אם אנו אומרים זאת או שאחרים אומרים זאת, ללמוד לחוש את עצמנו בתוך הכוליות, אז נצטרף בריצה לקראת התכלית אשר קיימת עבור הישויות האנושיות של העתיד. מוכרחים אנו לשאוף אל 'ריצה' זו. מוכרחים אנו לשאוף אליה פשוט כדי לקבל תחושה של חיים חברתיים אמיתיים. מוכרחים אנו ללמוד לחוש את עצמנו ניצבים במה שמורכב על-ידי גאון השפה, במה שמורכב על-ידי חיי הזכויות, על-ידי גאון הזכויות. מוכרחים ללמוד להתייבב בתוך מה שמוקף על-ידי הגאון הכלכלי המשותף. רק תחושה חיה זו של הימצאות בכוליות אשר מוכרחה להירכש באופן מודע בעידן נפש-התודעה – רק זה מניע את הישות האנושית לקראת היעד העתידי של האנושות. ברם, איננו יכולים להגיע לגישה זו אל היעד העתידי של האנושות בדרך אחרת מלבד על-ידי הרחבת ההתעניינות שלנו עוד יותר, במילים אחרות, על-ידי כך שנלמד להתגבר על עצמנו יותר ויותר. כן, ידידי היקרים, בכך שאדם נועץ בעצמו בכנות, הוא ככלות הכול יגלה בסוף שלמעשה מה שהינו מעניין הכי פחות בעולם כולו, הוא מה שאדם מסוגל לחשוב ולהרגיש על עצמו בגבולות הצרים של ה'אני'. אכן, בני-אדם רבים בעידן שלנו מעסיקים במידה רבה את מחשבותיהם ורגשותיהם בגבולות הישירים ביותר של ה'אני' שלהם. לכן, חייהם משעממים כל-כך ולכן הם אינם שבעי-רצון מהחיים. לעולם לא נגלה עניין אם נמשיך להסתובב סביב נקודה אמצעית זו. בניגוד לכך, אם נסתכל החוצה, בעודנו מתמקדים תמיד בדרך שבה העולם החיצוני קורן לעברנו, אם נרחיב את ההתעניינות שלנו עוד ועוד, אז ל'אני' שלנו ייעשה מעניין על-ידי כך שייתן לנו נקודת-מבט להתבוננות בעולם. אז, ה'אני' שלנו ייעשה משמעותי מעצם העובדה, רק מנקודה זו של ה'אני', שאנו מסוגלים לראות את העולם, כפי שאיש אינו יכול לעשות. אדם אחר יראה אותו מנקודת-מבט שונה.

ברם, אם אנו נשארים בתוך עצמנו, מסתובבים ללא הרף בתוך עצמיותנו, אנו למעשה מתבוננים רק במה שיש לנו במשותף עם כל בני-האדם האחרים. ואז, בסוף כל אדם אחר יאבד עניין בנו – ובסופו של דבר העולם כולו יאבד עניין בנו. הרחבת ההתעניינות היא מעל לכול מה ששואפים אליו באמצעות מדע הרוח. ברם, כדי לחוות את ההתרחבות הזאת של התעניינות, יש צורך שנחנך את עצמנו להיות פתוחים

⁶ GA-18, הוצאת בדולח.
⁷ ציור תרשים.

כלפי מה שמתקרב אלינו מבחוץ, כך שנוכל באמת לקלוט משהו חדש. בני-אדם לא דוחים את מדע הרוח מפני שהוא קשה – למעשה, הוא אינו קשה – הם מתכחשים לו מפני שהוא אינו מתגלגל בקווי-החשיבה השחוקים שלהם הם רגילים, כי הוא דורש מהם לאמץ קווי-חשיבה חדשים. בני-אדם דוחים כל דבר אשר דורש קווי-חשיבה חדשים. בהיבט זה, אדם יכול להיתקל בדברים מוזרים למדי. את התוכן של האויפרוף⁸ שאליו תתוודעו, וכן דברים שונים בשאלה החברתית אשר כלולים במגזין שייצא לאור בעוד ימים ספורים, מסרתי לאישיות מסוימות במהלך השנים הנוראות האחרונות. באמת, היה מדובר בכך שבני-האדם הללו ילמדו מהתנסות מרה לפעול מעצמם כפי שהכורה דרש. כאשר דיברו עם אינדיבידואל זה או אחר על הצורך בחיי-תרבות שיש להציב במקום עצמאי ולא להמשיך להיות משולבים במדינה ובתחומים כלכליים, בני-אדם הקשיבו. בהזדמנויות רבות כאלה, זה הופיע בהתחלה כאילו הם התאמצו להגיע למחשבה בהקשר זה. בנוכחותו של אדם, בעודו מדבר, בני-האדם מנומסים והם אינם מתנהגים כמו במצב שהו הם רק אמורים לקרוא משהו. בכך שהוקדשה לנושא מחשבה, מחוות הנימוסים (שאינן בה שום אמת) מסתיימת ואז 'מכוננת המחשבות' נדלקת ושומעים את אותם דברים בכל פעם. "הו כן, ההפרדה בין הכנסייה ובית-הספר מובנת!" זה היה הדבר היחיד שהם למעשה שמעו, הדבר היחיד אשר נאמר שוב ושוב בדרך זו או אחרת במשך דורות – קווי-מחשבה שחוקים לגמרי. היתר מתפזר כמו קול ועשן.

כאן אנו נוגעים בדברים אשר צריכים להשתנות בתקופתנו. עלינו לטפח גישה של מסירות אשר מובילה לפתיחות להתגלויות, שכפי שהזכרתי כאן לפני זמן מה תתגלנה בתקופתנו לישויות אנוש מעולם הרוח. כמה פעמים אדם שמע את המילים: "פשוט, הכול מוכרח להיות פשוט!" בני-האדם ההגיוניים והמבריקים ביותר אולי נשמעו מצטטים את גיתה, באמרו למשל: הַמְחֹלֵל פֵּל, וְכִי לֹא חֹלֵל וְלֹא כֹלֵל אוֹתָךְ, אוֹתִי, אֶת עֲצָמוֹ?⁹ הַשֵּׁם אֵינּוּ אֶלָּא קוֹל וְעֵשֶׂן; רָגַשׁ הוּא הַפֶּל¹⁰ וכן הלאה. הכול היה אמור להיות עמוק מאוד. אך, גיתה רשם זאת כהוראה של פאוסט לנערה בת שש-עשרה. זה נשכח! מה שהתאים היטב למיתרי-הלב של גרטשן התמימה, הפך לחכמה פילוסופית עמוקה! בני-אדם אינם שמים לב לדברים כאלה. אך, קל יותר ומובן מאליהם להבין מה מתאים לגרטשן בת השש-עשרה, מאשר מה שאינו מתאים לגרטשן בת השש-עשרה, אלא לישויות אנוש בוגרות. בתקופתנו, בני-אדם צריכים לקחת בחשבון סטיות כאלו ולהתנתק ממושגים רבים מאוד אשר עברו בתורשה. בהדהוד התרבות המודרנית, שם קיים גם מה שכולל זרעים למען העתיד.

⁸ הקריאה לבני העם הגרמני ולעולם התרבותי, מרץ 1919, אשר מופיעה ב-GA-23 ו-GA-189.

⁹ פאוסט מאת גיתה, חלק ראשון, מערכה 16, גן מרתה, שורות 3438-3442. תרגום מאת ניצה בן-ארי, אוניברסיטת תל-אביב ההוצאה לאור.

¹⁰ "כנ"ל, שורות 3456-3457.

לפני זמן מה, ציטטתי כאן אמירה מאת פיכטה: "האדם יכול להגשים את מה שעליו להגשים; ואם הוא אומר שהוא אינו יכול, הרי שהוא אינו רוצה." זוהי אמירה חשובה ביותר שהאדם זקוק לה מעל לכול כקו-מנחה. זה מפני שהאדם המודרני אינו רשאי להיות בטלן ביחס לדברים מסוימים, "איני יכול לעשות זאת." זה טבוע בטבע האדם המודרני שהוא יכול לעשות הרבה יותר ממה שהוא מניח לעתים קרובות ואותה 'גאוניות' מוכרחה להיות עבורו, יותר ויותר, תוצאה של שקדנות. ברם, אדם צריך להיות מסוגל לרכוש לעצמו אמונה בשקדנות זו. כמה שרק אפשר, אדם מוכרח להתפטר מכל מחשבה שהוא לא יוכל לעשות את מה שהוא מוכרח לעשות. יש לזכור, תמיד, כמה קל לטעון שאדם לא יהיה מסוגל לעשות משהו, בעיקר מפני שלנסות יהיה לא-נעים. וככל שהאדם המודרני יהפוך זאת לכלל יומיומי, כך הוא יגיע יותר להלך-הנפש של הנפשי-רוחי. בבני-אדם רבים יותר ממה שאתם עשויים לחשוב, הלך-נפש זה יעורר את ההתנסות הפנימית של מה שמדע רוחי בעל נטייה לאנתרופוסופיה רוצה לומר. מה שמדע רוחי אנתרופוסופי רוצה לומר זמין, ידידי היקרים, לפחות ביחס לנושאים בסיסיים מסוימים. הוא זמין לנפש האנושית. על האדם רק לאזור את האומץ לרוכשו. בפיתוח הלך-הנפש התואם, תפתחנה ההבנה החברתית וההתעניינות החברתית. כי, מתי אין לנו הבנה חברתית? אין לנו שום הבנה חברתית רק כאשר אין לנו התעניינות אשר מתעלות אל מעל לדאגות המיידיות שלנו. הבנה חברתית מתעוררת בבת-אחת כאשר אנו מתעניינים במה שטמון מעבר לחוג המידי שלנו; אפילו, באמת ובתמים! כאשר לוקחים בחשבון את הדברים הללו הכרחי במיוחד בעידן נפש-התודעה המתפתחת. זה הכרחי מן הסיבה שבעידן נפש-התודעה, הכוחות הקוסמיים מכווינים את הישות האנושית לעבר ה'אני'. לפיכך, על האדם להיות ערני ביותר בהתעלות מעל ל'אני'. היות שכיום כוחות אנטי-חברתיים רבים כל-כך עולים ממעמקי הנפש האנושית, היסוד החברתי מוכרח להיות מטופח באופן מודע.¹¹ רוב בני-האדם כיום אינם יודעים באמת מה עליהם לעשות עם עצמם. אך, זה נובע רק מהרצון לעסוק בדאגותיהם. ברגע שבו איננו עוסקים רק בנושאים אישיים, אלא נכנסים לקשר רגשי עם העולם כולו, אז אנו מתחילים לעשות את מה שנכון עבורנו.

הדברים הללו קשורים קשר הדוק להבנת השאלה החברתית. בהיבטים רבים, השאלה החברתית היא שאלה של הנפש. אך, רק מי שמתבסס על מדע הרוח האנתרופוסופי יידע לחוש באופן הנכון שזו שאלה של הנפש.

אלו הדברים שרציתי למסור לכם היום.

*

¹¹ החלק האחרון של המשפט אינו ברור. (הערת המתרגם לעברית).

רשימת ספרים והרצאות בהוצאת בדולח

רשימת הספרים וההרצאות בהוצאת בדולח מופיעה באתר:

<https://bdolah-books.wixsite.com/bdolah-books>